

Tuulevi Ovaska

TAHROJA PAPERILLA – BITTEJÄ AVARUUDESSA

”Kirjastouraani on määritellyt uudistusten tekeminen, muutoksessa eläminen ja toimintojen alasajo – usein nämä kaikki käsi kädessä. Aina ei ole tarvinnut työpaikkaakaan vaihtaa, se on vaihtunut lennossa alla maailman muuttuessa.” Jarmo Saarti jäi tänä vuonna pois Itä-Suomen yliopiston kirjaston johtajan tehtävästä. Kirjastokentän monipuolisena vaikuttajana tunnettu Saarti kertoo tässä haastattelussa oman uransa käännteistä, digitalisoitumisen läpitukevasta vaikutuksesta kirjastotoimintaan ja kirjaston merkityksestä myös tulevaisuudessa.

Olen työskennellyt Jarmo Saartin johtamassa kirjastossa lähes 20 vuotta ja haastattelin häntä eläkkeelle jäämisen kynnyksellä. Haastattelussa astelemme Jarmon reittiä yhdelle suomalaisen kirjastomaailman johtopaikoista. Lisäksi pohdimme muutoksia kirjastoalalla ja kirjastojen johtamisessa. Näitä ovat muun muassa tietoineistojen digitalisoituminen, kirjastoammattilaisten toimenkuvien ja osaamisvaatimusten muuttuminen. Puhumme myös siitä, mikä kirjastotyössä on pysyvää. Lopuksi kurkistamme sekä kirjastojen että ikuisen oppijan tulevaisuudennäkymiin.

Kirjaston työhyvinvointipäivä elokuussa 2017, heit-
tovuorossa Jarmo Saarti.

Kuva: Elli Piirainen

Jarmo Saarti, jäät eläkkeelle Itä-Suomen yliopiston kirjaston johtajan tehtävästä. Uraisi aikana tieteellisissä kirjastoissa on tapahtunut murros, jossa olet ollut mukana 1980-luvulla opiskelijana ja 1990-luvulta lähtien kirjastoammattilaisena sekä ammattikorkeakoulu- että yliopistosektorilla. Millainen oli reittisi kirjastotyöhön ja sitä johtamaan?

”Reitin alku oli perinteisen kaavamainen. Aloitin vuonna 1985 kesätöissä Kuopion kaupunginkirjastossa – tästä vaiheesta voi lukea enemmän Korpi- saaren Jaakon ja minun julkaisemasta runoteoksesta *Kuopio* (2016). Humanisti alkoi kesätöiden ja usean vuoden sijaistuksien kautta pohtia kirjastoalaa tyourana ja pääsi Oulun yliopiston ensimmäiselle alamme vuosikurssille vuonna 1988. Tätä kautta hankin niin kutsutun lakisäätetyn pätevyyden ja pääsin hakemaan vakituisia virkoja”, Jarmo Saarti kertoo.

”Ensimmäinen vakituinen virkani oli osastonjohtaja Kajaanin kaupunginkirjastossa vuonna 1990. Lamavuosikymmen opetti minut saneeraamaan kirjastoja ja Kajaanin ammattikorkeakoulun perustaminen kehittämään korkeakoulukirjastoja, kun johdin ja kehitin vuosina 1995–1999 ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalveluita. Samalla opin projektitoiminnan sekä hakemaan projektirahoitusta ja siirryin sitten Itätieto-hankkeen kautta Kuopion yliopistoon, jossa sain vuonna 2003 kirjastonjohtajan viran. Se vaih-

Jarmo Saarti

- Itä-Suomen yliopiston kirjaston johtaja (2010–2021).
- Dosentti Oulun ja Tampereen yliopistoissa.
- Väitellyt informaatiotutkimuksesta (2000) ja kirjallisuudesta (2013).
- Toiminut mm. Varastokirjaston johtokunnan puheenjohtajana, Kansalliskirjaston johtokunnan varapuheenjohtajana ja IFLAn komiteoissa.
- Toimi STKS:n puheenjohtajana 2014–2017 ja TSV:n hallituksen jäsenenä 2017–2019.
- Erikoistunut kaunokirjallisuuden tiedon järjestämiseen ja kirjastojen johtamiseen.
- Julkaissut noin 400 ammatillista tai tutkimusartikkelia. Lisäksi hän on kirjoittanut tai toimittanut noin 60 kirjaa.

tui Itä-Suomen yliopiston kirjastonjohtajan tehtävään Joensuun ja Kuopion yliopistojen yhdistyttyä. Kirjastouraani onkin määritellyt koko sen ajan uudistusten tekeminen, muutoksessa eläminen ja toimintojen alasajo – usein nämä kaikki käsi kädessä. Aina ei ole tarvinnut työpaikkaakaan vaihtaa, se on vaihtunut lennossa alla maailman muuttuessa.”

Tietoaineistot ovat urasi aikana muuttuneet painetuista sähköisiksi. Miltä aineistojen digitalisoituminen näyttää taaksepäin katsottuna? Mitä se on vaatinut henkilökunnalta ja mitä kirjastojen käyttäjiltä?

”Tieteellisten kirjastojen tietoaineistojen digitalisoituminen muutti ko-

ko toiminnan. Ehkä suurin asia, joka yleensä unohtuu, oli käytännössä kokoelmien ulkoistaminen. Samalla tähän liittyvä monopolisoituminen alkoi syödä kirjaston taloudellisia resursseja kiihtyvällä tahdilla.”

”Käyttäjien kannalta tämä kehitys avasi aineistoja laajempaan käyttöön ja pakotti kirjastot miettimään kokolemia ja erityisesti niihin liittyviä tiloja. Suomen keskitetty varastokirjastoratkaisu oli suurena apuna tässä työssä.”

Academic Librarian 3 -konferenssissa Hongkongissa vuonna 2014. Kuva: Pentti Vattulainen

”Henkilökunnan kannalta tämä muutti kaikkien toimenkuvia ja asetti vaatimuksen tietoteknisestä osaamisesta sekä ohjaamisesta että järjestelmien laatimisesta. Käyttäjille muutos oli yhtä raju, muistan vieläkin 1990-luvun professorit, jotka tulostivat tai tulostuttivat paperille oman työhuonekirjastonsa.”

”Eivätkä painetut aineistot ja niiden kokoelmat ole hävinneet minnekään,

ne ovat säilyneet ja todennäköisesti tulevat säilymään keskeisenä osana tieteilistä kirjastotyötä.”

Miten kirjaston työntekijöiden osaamisvaatimukset ovat muuttuneet urasi aikana? Kuinka kasvaviin ja muuttuviin toimenkuviin ja kirjaston tehtävien muuttumiseen – ajatellen esimerkiksi avoimen tieteen palveluiden kehittämistä ja tutkimuksen tukeen liittyvän tehtäväkentän laajenemista – on pystytty mielestäsi vastamaan Itä-Suomessa, muualla Suomessa ja maailmalla? Mitä se on vaatinut johtajalta ja johtajuudelta?

”Aloitin urani aikana, jolloin kärjitetysti tärkeintä oli osata aakkostaa ja laittaa paperikortteja ja painettuja teoksia hyllyyn oikeaan järjestykseen. Tietotekniikka alkoi valua samoihin aikoihin kirjastotyöhön, ja olin mukana heti alusta kirjastojärjestelmien rakentamisessa. Niinpä jo 1980-luvulla näki, että tietotekniset taidot tulevat keskeiseksi perustaidoksi kaikille kirjastolaisille.”

”Työstämme on tullut entistä enemmän myös viestintää ja kilpailua viestinnällisestä ja palveluidemme näkyyvyydestä digitaalisessa maailmassa. Maailmasta on tullut myös isompi – 1980-luvulla saattoi vielä ajatella, että oma kirjasto ja sen kokoelma riittävät. Tällä hetkellä tätä rajoitusta ei ole, vaan koko maailma ja sen aineistot ovat periaatteessa käytettävissä.”

”Kirjastot ovat olleet Suomessa joustavia ja pystyneet mukautumaan uuteen nopeasti. Ehkä yhtenä syynä on, että kirjastoihin hakeutuu henkilöitä, jotka ottavat nopeasti käyttöön uudet tavat jakaa ja kokea informaatiota. Yhtä keskeistä on jatkuvan oppimisen ymmärtäminen ja sen mieltäminen meidän kaikkien velvollisuutena. Jotamisessa tämä on tullut entistä tärkeämmäksi: miten tukea henkilöstön osaamisen kehittymistä ja jaksamista jatkuvasti muuttuvassa toimintaympäristössä.”

Mitä näet kirjastojen tulevaisuudessa? Kuinka kauan vielä hankimme aineistoja? Mitä tapahtuu tiedonhaun opetukselle ja ohjaukselle? Eriytyvätkö toimenkuvat entisestään vai voiko kirjastossa vielä työskennellä yleisosaajia?

”Kirjasto on ja tulee olemaan keskeinen tapa olla ihmisenä maailmassa. Lisäksi maailma, joka tuottaa kiihtyvällä vauhdilla uutta tietoa, tietämystä ja julkaisuja tarvitsee entistä enemmän hyvää kirjastolaitosta, joka toimii verkostona.”

”Mikä kirjasto on ja miksi se muuttuu, nähdään sitten tulevaisuudessa. Itse olen oppinut olemaan varovainen ennustamisessa: 1980-luvun ajatukseni, mikä kirjasto on tai voisi olla, on muuttunut täysin, ja eniten tekniikan kehittymisen vuoksi. Nyt voi tehdä asioita, joista tuolloin ei osannut edes haaveilla – hyvänä esimerkkinä laajojen digitoitujen aineistokokonaisuuksien

hallinta yhdellä hyvällä tiedonhaulla.”

”Kokoelmatyö on mielenkiintoisessa murrosvaiheessa. Tieteessä on paljon kertakäyttötavaraa, joka muuttuikin näkökulmaa vaihdettaessa toisen tutkimusalan kannalta tutkimuskohteeksi, joka kannattaa säilyttää tuleville sukupolville. Näiden erikoiskokoelmien ja

Itä-Suomen yliopiston ja kolmen afrikkalaisen kumppaniyliopiston yhteishankkeen tehtävissä Keniassa vuonna 2011.

Kuva: Ari Haaranen

erityisvastuiden miettiminen yhdessä on vastuullista tieteellisten kirjastojen kokoelmatyötä, joka mahdollistaa tutkimuksen teon tulevaisuudessakin.”

Mitkä ovat kirjastotyössä ja osaamisessa sellaisia asioita, jotka ovat pysyneet kaiken muutoksen keskellä? Mitä kannattaa opiskella, jos työ tieteellisessä kirjastossa kiinnostaa?

”Perusosaaminen eli hyvä ja mielellään syvä yleissivistys ja osaaminen erityyppisistä aineistoista on ja tulee olemaan vahva pohja alallamme. Kirjastosta etsitään tietoa ja yliopistossa erityisesti tietoa asiantuntijaksi oppimiseen ja tutkimuksen tekemiseen. Kaikki taidot ja osaaminen, jotka auttavat siinä, tukevat menestyksellistä tekemistä.”

”Muuten kirjastotehtävien ja kirjastotyön luonne on kirjavoitunut ja todennäköisesti jatkaa monipuolistumistaan. Kirjastoissa on jo nyt hyvin monenlaisia tehtäviä. Itse suosittelen miettimään omia vahvuuksiaan ja kiinnostuksenkohteitaan ja kehittämään niitä. Sen lisäksi kannattaa miettiä mitä tukevaa tai erityisosaamista itseä kiinnostavat tehtävät vaativat. Itselleni on ollut suurta hyötyä siitä, että minut on

---

---

opetettu kirjoittamaan kymmensormijärjestelmällä ja tekemään tilinpäätös.”

Onko koronapandemian aika opettanut sinulle, tiedeyhteisölle tai yhteiskunnalle jotakin uutta kirjastojen merkityksestä?

”Näyttää kärjistettynä siltä, että yliopisto toimii ihan hyvin, kunhan vain tietotekniset palvelut ja kirjaston koekolmat ovat käytettävissä. Omassa yliopistossa suurin opetus oli taas se, että kirjasto fyysisenä tilana on erittäin tärkeä sekä opiskelijoille että tutkijoille. Kirjasto näyttää edelleen olevan yliopiston sydän.”

”Tärkein oppi minulle oli kuitenkin se, että tieteellinen tieto ei ole vieläkään avointa ja kaikkien tarvitsevien käytössä. Jopa paikallisesti Kuopiossa olin auttamassa terveydenhuollon ammattilaisia, jotka tarvitsivat kiireesti elintärkeää tietoa koronan alkuvaiheessa. Sama haaste oli globaalisti usealla toimijalla. Uusin tutkittu tieto oli ja on korostetusti valtaa, ja elintärkeää koko ihmiskunnalle.”

Pizzapäivä Kuopion kampuskirjastossa kesällä 2019. Kuva: Jari Tiihonen.

”Suomessa ei näytä olevan selkeää kriisiajan tietohuollon toimintasuunnitelmaa. Sen tarve korostuu maailmassa, jossa kriisit ja tietotekniikan kautta tapahtuva keskittyminen järkyttävät jatkossakin säännöllisin väliajoin lintukotoamme. Avoin julkaiseminen ja avoin tiede voivat itse asiassa synnyttää tähän liittyen uusia haasteita: kuka varmistaa avatun tiedon käytettävyyden, säilyvyyden ja saatavuuden kriisien aikana?”

Sinulla on kaksi tohtorintutkintoa ja sinut tunnetaan myös muusikkona. Miten johtajan aika on riittänyt kaikkeen?

”Johtajana olemisen suurin opetus on, että johtajan aika ei riitä mihinkään. Niinpä sitä on opittava johtamaan ja hallitsemaan. Oma tapani on kellottaa, aikatauluttaa, priorisoida, tehdä listoja ja asettaa tavoitteita aikatauluineen.”

”Tämä on vaatinut myös itsetunteuksen kehittämistä. Siinä työkaluni on ollut erityisesti päiväkirjat: niiden avulla olen oppinut, mitä minä pystyn tekemään ja missä huijaan itseäni. Ja sen lisäksi pitää vain hyväksyä se, että pöydälle tulee listojen ulkopuolta koko ajan asioita, jotka vain on hoidettava.”

”Opiskelu ja itseni kehittäminen on asia, josta pidän eniten, siten väitöskirjojen tekeminen on ollut itse asiassa mukavaa. Akateemisessa työpaikassa akateemiset meriitit ovat myös hel-

pottaneet toimimista. Tutkimuksesta ja opettamisesta ei voi oikein uskottavasti puhua yliopistossa, jos siitä ei ole aitoa kokemusta. Lisäksi olen edelleen sitä mieltä, että alamme on professio, ja että meillä kaikilla on velvollisuus tieteellisen näyttöön perustuen kehittää kirjasto- ja tietopalvelualaa.”

”Jälkikäteen olen huomannut myös sen, että eri vuosikymmeninä tapahtunut tutkintotavoitteinen opiskelu on pitänyt minut myös hyvin kiinni opiskelijan arjessa. En ole vahingossakaan kuvitellut, että 1980-luvun opeilla pärjäisi nykyisessä yhteiskunnassa ja yliopistossa, kun olen havainnut omassa opiskelussani, että niillä vain ei pärjää. Se on opettanut myös armollisuuteen opiskelijoiden maailmaa kohtaa: heille asetetut tavoitteet ja osaamisvaatimukset ovat todella kovat. Kirjastojen tulisikin tehdä kaikkensa auttaakseen opiskelijoita sosiaalistumaan kunkin hetken tapaan tehdä ja käyttää tutkimuksen tuloksia.”

”Luovaa tekemistä olen harrastanut myös niin kauan kuin muistan ja muusikon ammatillinen ura oli yksi nuoruuden haaveistani. Kun ikää karttui, huomasin, että harrastuksena en kehity niin hyväksi, kuin pystyn. Niinpä minulla on sisäinen palo tehdä itsestäni parempi muusikko ja kuvataiteilija enkä aio kirjoittamisestakaan luopua, joten eläköitymisen tulkitseen siirtymisenä ikuiselle apurahalle.”

Kirjoittaja

TUULEVI OVASKA
Itä-Suomen yliopisto
tuulevi.ovaska@uef.fi